

Kritisch ouder worden (1999)

Sieth Delhaas

Studiedag VOKU - Uden, 6 november 1999

Inleiding

Voordat de VOKU deze studiedag wilde organiseren heeft het bestuur eerst eens rond geluisterd welk thema belangrijk was voor degenen die mee zouden willen doen. Gezondheid werd het meest genoemd. Dat komt goed uit, want dit thema komt ook voor in het boek *Vrouwen van dagen*, dat ik geschreven heb over ouder wordende vrouwen.

De bedoeling van deze dag: informatie, oefeningen met het eigen lichaam, discussie.

Gezondheid

Wat is gezondheid?

Onder gezondheid wordt in het algemeen verstaan de afwezigheid van ziekte. Bij de Wereld Gezondheidsorganisatie heeft men het standpunt over gezondheid overgenomen van een oosterse, eeuwenoude geneeswijze. Daarin wordt niet alleen de afwezigheid van ziekte als gezondheid gezien, maar zij stelt uitdrukkelijk: gezondheid is lichamelijk, geestelijk en sociaal welbevinden.

Deze manier van kijken naar gezondheid heeft zich ten tijde van onze generaties vrouwen, dus vrouwen waarover het in mijn boek gaat, 60+ vrouwen, nog niet ten volle ontplooid. Gezondheid heeft heel lang, tot in de jaren zeventig, vooral met het lichaam alleen te maken gehad. De geest bleef een apart gebied. Het besef van wederzijdse beïnvloeding van lichaam en geest of het erkennen van het bestaan van de mens als geestlichaam is slechts moeizaam doorgedrongen of nog steeds niet erkend.

Ik wil het vandaag daarom niet alleen hebben over gezondheid, zoals er bij ons meestal over gesproken wordt. Over ziekten. Meestal het lichaam betreffend. Over artsen. Ziekenhuizen. Verpleging. Wachtlijsten. Medicijnen. Behandeling van levensbedreigende ziekten.

Ik wil het vandaag hebben over het hele gebied. Zoals de Wereld Gezondheidsorganisatie het ook ziet: Gezondheid is lichamelijk, geestelijk en sociaal welbevinden.

Je kunt er ook het woord welzijn voor zetten. Heel kort samengevat.

Wat is welzijn?

Hoe achter woorden hele denkwerelden schuilgaan, laat de ontwikkeling van het begrip welzijn zien. Welzijn, een begrip dat ook in de jaren zeventig betekenis kreeg. In die tijd, dat herinneren we ons, veranderde er heel veel. Wij vrouwen, veranderden ook. Hieraan leverden ontwikkelingen in verschillende sectoren van de maatschappij, ook wet- en regelgeving op sociaal gebied, een bijdrage. Het begrip welzijn geeft veranderingen in de Nederlandse

samenleving aan, die verbonden zijn met dat hele terrein van lichamelijk, geestelijk en sociaal welbevinden.

In de jaren zeventig kwam er behoefte aan een onderscheiding tussen materiële en geestelijke welvaart. De wederopbouw die na de Tweede Wereldoorlog noodzakelijk was, had in de jaren zeventig duidelijke contouren gekregen. Tegelijkertijd maakte de toegenomen welvaart zichtbaar dat niet iedereen daarin vanzelfsprekend deelde. Er kwam behoefte aan een onderscheid tussen materiële en niet-materiële welvaart.

Het onderscheid, dat samenleving en politiek in de jaren zeventig en tachtig gaat aanbrengen in het begrip welvaart, wordt zichtbaar in de ontwikkeling van het begrip *welzijn*. *Welzijn* is dan een toestand waarbij men in materieel en geestelijk opzicht voorspoedig en gelukkig is en een goede gezondheid heeft. Er heeft zich een welzijnsdenken gevormd, waarin het algemeen welzijn, het zich welbevinden in een gemeenschap, boven materiële welvaart wordt gesteld. Er is zelfs een welzijnssector ontstaan, die zich bezighoudt met maatschappelijk dienstbetoon. Er zijn welzijnswerkers, die het werk van de welzijnszorg vorm geven. Welzijnszorg wil zeggen de zorg voor het geestelijk welzijn van de sociaal en economisch minder bedeelden.

Binnen dit gedachtegoed hebben ook de thema's die met gezondheid samenhangen, zich ontwikkeld. Onder het levensdomein welzijn in het boek *Vrouwen van dagen* zijn die thema's samengebracht, die verbonden zijn met het zich welbevinden van vrouwen.

Achtergrond boek

Op deze plaats wil ik eerst iets vertellen over het ontstaan van dit boek.

Vanaf het eind van de jaren zeventig zijn er op het vormingscentrum *Kerk en Wereld* (K&W) in Driebergen bijeenkomsten georganiseerd voor vrouwen, of vrouw- en geloof-vrouwen die zich betrokken voelden bij feministische theologie. Deze vrouwen hadden kritiek op de structuur van de samenleving. De structuur, dat wil zeggen hoe de rollen verdeeld waren met name tussen mannen en vrouwen. Het ging er niet alleen om dat de man de kost verdiende en de vrouw thuis zorgde. Er was veel meer aan de hand. Het ging ook over de macht in de samenleving. Wie maakten uit hoe, bijvoorbeeld, het welzijn van mensen er uit moet zien. Hoe zit de gezondheidszorg in elkaar? Hoe het onderwijs? Hoe zit het met de vragen rondom oorlog en vrede? Hoe met de productie van wapens? Hoe liggen de verhoudingen tussen ouders en kinderen?

Er kwamen dus geweldig veel thema's naar voren, waarover vrouwen, gewone vrouwen, een woordje wilden meespreken, maar daar de kans niet voor kregen en vaak ook niet voor waren opgeleid.

U weet, vrijblijvende gesprekken op een verjaardagsfeestje, of in de buurt, hebben geen succes. Vormingscentra, zoals K&W gingen in de vorming van vrouwen een belangrijke rol spelen.

Uit die bijeenkomsten ontstonden andere ontwikkelingen. Vrouwen gingen zelf dingen organiseren. Een groepje vrouwen zei: we worden ouder. Hoe houden we het feminisme vol bij het ouder worden? Is dat vol te houden? Hoe overleven we met behoud van onze principes wat betreft veranderingen die we wilden aanbrengen in de samenleving?

In die tijden begonnen de media al te zeggen: het feminisme is voorbij!

Dit groepje heeft ongeveer twintig vrouwen aangeschreven, waarvan er tenslotte negen overbleven. Na een paar keer bij elkaar geweest te zijn besloten deze vrouwen samen te gaan praten over thema's waar ze op stootten bij het ouder worden. Sommigen hadden hun partner verloren door overlijden, wij - ik deed er zelf ook aan mee -, realiseerden ons dat onze kinderen niet meer onze vroegere traditie van de kerk volgden. Dus kwam de vraag op: hoe moeten wij ons afscheid, onze uitvaart organiseren, want onze kinderen spreken onze taal niet meer. Als we niet meer met de kerk meeleven, wil dit niet zeggen dat we ongelovig zijn geworden. We kwamen ongeveer drie keer per jaar bij elkaar vanaf 1993. In 1997 echter besloten we dat er een boek moest komen, want we hadden wel vijfentwintig thema's die belangrijk voor ons zouden worden bij het ouder worden.

Voor ons begon het ouder worden bij zestig jaar. Ik vind dat de ontwikkeling in onze maatschappij van de laatste jaren, waarin de leeftijd steeds lager wordt om tot de senioren gerekend te worden, niet deugt. Ik denk dat het steeds verlagen van die leeftijd, al tot vijftig jaar, sterk samenhangt met de ontwikkeling van onze economie. Er ontstonden allerlei pensioenregelingen waarop werknemers naar huis konden worden gestuurd, of op eigen verzoek konden vertrekken (VUT-regeling). Dit begon in tijden van groeiende werkloosheid. De jaren tachtig. Nu trekt de economie aan. Weer een tendens om de pensioenleeftijd van vijfenzestig te laten vallen en die zelfs te verhogen. Er is soms zelfs te weinig personeel. Men spreekt van dwang. En van keuze.

Bij het spreken over ouder worden dus moet men eigen wegen volgen. Voor mij geldt zestig, omdat er rond dat jaar, volgens eigen en ervaringen van anderen, er ook een ander soort levensgevoel groeit. De derde levensfase. Een gevoel van terug kijken. Van lichamelijke veranderingen. Van geestelijke veranderingen. Van sociale veranderingen.

Ik weet wel, sociale veranderingen vinden tijdens heel het leven plaats, maar op die leeftijd worden ze duidelijker. De positie van de eigen kinderen. Als je geen kinderen hebt, wordt die positie ook helderder door gesprekken met andere ouder wordende mensen. Het einde van de werktijd komt in zicht. Voor onze generaties vrouwen: zij hebben vaak geen betaalde baan buitenshuis gehad. Zij zijn nog steeds vaak financieel afhankelijk van het inkomen van de man. De man is straks de hele dag thuis. Dat betekent een verandering van positie. Niet meer de hele dag alleen zijn. Een pottenkijker in huis. Die situatie wordt vaak als heerlijk afgeschilderd. Maar dat vooruitzicht, of de ervaring betekent niet altijd ook in werkelijkheid een plezier.

Oriëntatiepunten

In onze gesprekken ging het dus over problemen die we tegenkwamen bij het onze weg zoeken in de derde fase van ons leven. We hebben als vrouwen geen traditie of voorbeelden als oriëntatiepunten.

Iemand drukte het zo uit: ‘We willen de toekomst niet over ons laten komen, maar deze weerbaar en bewust onder ogen zien. Waar liggen grenzen, hoe kunnen we creatief en alert omgaan met het leven, de omstandigheden?’

Tegelijkertijd wordt uit deze persoonlijke oriëntatie duidelijk wat de verschillen zijn tussen de vrouwen van de groep. Bijvoorbeeld: onze gezondheid is niet van dezelfde kwaliteit. Onze leeftijden verschillen van 60 tot 80 jaar. Onze verschillen in inkomen zijn groot. Van dubbele inkomens tot bijstandsuitkering, of AOW zonder aanvullend pensioen. Dat laatste vooral beïnvloedt de manier waarop je oud wordt belangrijk. Als je geld hebt kun je vaker zorg of hulp kopen. Heb je meer geld om je te verplaatsen als je mobiliteit minder wordt dan zijn er meer mogelijkheden om dat ongemak te verminderen. Enzovoort.

Deze verschillen vallen niet weg bij het ouder worden. Integendeel ze worden uitvergroot.

Wij hebben in onze gesprekken over al die thema’s dus telkens gekeken wat beïnvloedt nu ons ouder worden?

Daarvoor hebben we ons leven verdeeld in vier levensdomeinen of -gebieden:

- Welzijn
- Sociaal netwerk
- Materiële situatie
- Normen, waarden, inspiratie

Als we het vandaar uit hebben over gezondheid, dan wil ik daar graag een aantal gebieden bij betrekken.

Belangrijk is het dan ook te spreken over of en hoe we geleerd hebben of gewend zijn om te gaan met teleurstellingen en tegenslagen:

- voorbeelden: ziekte van jezelf, al of geen kinderen, graag een andere opleiding te hebben gedaan, echtscheiding, overlijden partner, verlies dierbare vriendin, het seksuele leven en beleving
- met twijfels en angsten in het algemeen:
voorbeelden: angsten voor ziekten, om de deur uit te gaan, alleen te komen staan,
- eenzaamheid, in verband met godsdienst, verlies van kinderen; het verlies van mobiliteit: slechter lopen, niet meer de deur uit kunnen, angst voor ondraaglijk lijden.

Wat we deze dag met elkaar willen bespreken is ook of we bereid zijn te kijken of deze angsten reëel zijn. Of het spreekwoord hier niet grotendeels geldt: een mens lijdt vaak het meest door het onheil dat men vreest.

- hoe we met ons verleden omgaan:
voorbeelden: conflicten uit het verleden met familieleden, conflicten met kinderen, seksueel misbruik; in de steek gelaten zijn, oorlogstrauma’s, NSB-kinderen
- of we bereid zijn dit verleden onder ogen te zien:
voorbeelden: je schuift het weg. vergeven, maar niet vergeten, uitpraten, in therapie gaan.

Invloed op gezondheid

Al deze onderwerpen, ook dat werd de afgelopen decennia duidelijk, zijn van invloed op onze gezondheid. Deze ervaringen samen, en of en hoe we deze een plaats hebben gegeven in ons

leven en beleven, zijn onvermijdelijk van invloed op de wijze waarop we onze derde levensfase vorm proberen te geven.

Een ander onderwerp, maar dat wel degelijk met gezondheid te maken heeft is seksualiteit.

Onze moeders, dus de moeders van vrouwen die nu ouder zijn dan zestig jaar, waren al oudere vrouwen voordat in de jaren zeventig de seksuele revolutie om zich heen greep. Hun dochters hadden zij doorgaans niet of in elk geval niet diepgaand de ins en outs over seksualiteit uit de doeken gedaan. In die tijd bestonden nog termen, wanneer het over menstrueren ging, als *de vuile week* hebben.

De vraag kan gesteld worden: hoort een thema als seksualiteit wel thuis in een boek waarin het ouder worden van vrouwen aan de orde komt? Dertig jaar geleden zou men vinden van niet. Voor vrouwen die binnen de emancipatie, de vrouwen- en feministische beweging hebben leren spreken over seksualiteit, is dit geen vraag. Zij hebben seksualiteit leren zien als een waardevol onderdeel van het leven. Seksualiteit die meer is dan seksuele gemeenschap met als gevolg het krijgen van kinderen.

Seksualiteit wordt dan geformuleerd als: het geheel van seksuele gevoelens, verlangens, wensen, gedragingen, fantasieën, belevingen en emoties.

Een andere, en belangrijke vraag is: hebben de veranderingen die sinds de jaren zestig op seksueel gebied doorbraken, die bevrijding gebracht, die vrouwen hadden mogen verwachten? De anticonceptiepil, die in de jaren zestig op de markt kwam, heeft inderdaad bevrijding gebracht. Dat geldt ook de toenemende mogelijkheden om zich te laten steriliseren wanneer een vrouw of een echtpaar vond, dat zij hun gezin als voltooid beschouwden.

Daartegenover is door vrouwen vaak gezegd dat de pil opnieuw als dwang middel op seksueel gebied is gebruikt. Bijvoorbeeld: de vrouw had nu geen reden meer om in zogenaamde 'onveilige dagen' af te zien van seksueel contact met haar partner.

Publicaties vanuit de vrouwenbeweging over de veranderde verhoudingen en mogelijkheden op seksueel gebied, zijn bij na niet te tellen. Deze hebben vrouwen, ook zij die door de seksuele revolutie niet waren geraakt, geholpen een eigen houding uit te vinden ten opzichte van seksualiteit. Het was voorheen een gebied waar tot dan toe overwegend mannen de wet voorschreven. Het waren regels en voorschriften die ook een grote politieke, maatschappelijke, ethische en godsdienstige lading hadden.

Seksualiteit is voor veel vrouwen ook een pijnlijk geheel geweest. Vaak kon of durfde men er niet met de partner over te spreken. Er was ook geen taal voor. We zouden bij ons zelf te rade moeten gaan wat alleen al dat seksuele verleden voor het welzijn van ons ouder worden betekent.

Met het bespreekbaar worden van seksualiteit kwamen ook, zij het met horten en stoten, de ervaringen van slachtoffers van seksueel geweld naar buiten. Allerlei vormen van hulpverlening werden georganiseerd. Ook binnen de kerkelijke instituten bleek 'pastoraal geweld' geen uitzondering.

Door de verkrachtingsverhalen van de vrouwen in ex-Joegoslavië werd in de jaren negentig onder druk van de vrouwenbeweging eindelijk verkrachting van vrouwen opgenomen in de categorie oorlogsgeweld.

Lesbiennes

Bij het uitzetten van de enquêteformulieren voor het boek, is bewust gezocht naar 60+-vrouwen, die er zich in de loop van hun leven bewust van geworden zijn dat een heteroseksuele relatie hen niet paste. Door hun opvoeding, al of niet religieus, werden vrouwen van die generaties de kant opgedrongen van heteroseksualiteit. Iemand uit onze werkgroep heeft zich na een jarenlang huwelijk uiteindelijk de lesbische leefstijl, tegen de heteroseksuele normen van haar omgeving in, toegeëigend.

In de enquête antwoorden zijn er vrouwen, die hun spijt uitspreken over verloren kansen om bewust te kunnen/mogen kiezen voor een seksuele relatie met vrouwen. Dit zijn natuurlijk voorbeelden, die vooral onze generaties treffen. Er zijn onder ons tallozen, die hun hele leven niet van seks konden genieten, omdat ze eigenlijk, vaak zonder dat ze het zelf beseften, van een vrouw hielden. Op dit moment gaat men uit van een getal van 1 op 6 tot 10. Maar hoe als je je daar niet van bewust bent?. Bedreigend. Het kwam niet in je woordenboek voor.

Wat belangrijk is om vandaag met elkaar te bespreken: *wat hebben al die veranderingen die vrouwen gebracht die in dit boek aan het woord komen?*

Sociaal netwerk

Een ander aspect dat heel veel invloed heeft op onze gezondheid is ons sociaal netwerk. Sociaal netwerk is een hedendaags woord voor wat je vroeger noemde de mensen met wie

- je in het dagelijks leven te maken hebt
- op je werk mee te maken hebt
- mensen met wie je op andere manier verbonden bent:
 - verder weg wonende familie
 - kennissen op afstand
 - vrienden van de vakantie die je af en toe ziet.

Binnen dit sociaal netwerk is er aan de ene kant veiligheid binnen die relaties, maar er is ook kwetsbaarheid. Van relaties heb je niet alleen plezier. In relaties wordt ook pijn gedaan en er wordt pijn opgelopen.

Elk individu wordt binnen een sociaal netwerk geboren, leeft en overlijdt er in. Soms is dat netwerk beperkt, maar het kan ook uitgebreid zijn. Soms is het verbindend materiaal broos, maar het kan ook aanvoelen als stevig en houdbaar.

Het beeld van overkoepelende gemeenschappen is veranderend in onze tijd. Wat bedoel ik met overkoepelende gemeenschappen? Een familie is een overkoepelende gemeenschap. Stel je een

paraplu voor. Denk aan de reclame van de Nationale Nederlanden. Oud en veilig onder de paraplu van hun verzekeringen. Van de wieg tot het graf. Vroeger was een familie, een gezin een veilig onderkomen. Dat kun je bevestigen. Anderzijds kun je er ook bij zeggen: als je je gedroeg overeenkomstig de normen van dat gezin. Die familie, het gezin is voor heel wat vrouwen van onze generatie juist geen overkoepelende gemeenschap gebleken. Scheidingen, andere politieke overtuigingen. Verlaten van de godsdienstige zuil. Contacten die heel anders denken en zijn dan de traditionele koepels. Dan spreken we nog niets eens over relaties met mensen uit andere culturen.

Juist door al deze veranderingen spreken wij als het over relaties met andere mensen gaat niet meer over familie, gezin of buurtschap, maar over netwerk.

Hoe zag de status van vrouwen er uit tot vijftientig jaar geleden? Vrouwen waren of gehuwd, of ongehuwd of ze waren celibatair levende religieuzes. Binnen deze drie staten kon een vrouw worden gelokaliseerd. Niet alleen zijn de statussen de jaren daarna doorbroken en uitgebreid met allerlei varianten van lat- tot lesbische relaties en alles wat daartussen en omheen is gegroeid. Maar traditionele vormen als huwelijk, gezin en familiebanden verbrekken en worden openlijk ter discussie gesteld. Vooral de veiligheid van deze instituten, waar ze om bekend stonden, is - in het bijzonder voor vrouwen - een mythe gebleken.

Dit proces van ontmanteling van sociale verbanden is ook niet aan ons voorbij gegaan. Misschien heb je zelf een breuk in je leven meegemaakt. Ben je gescheiden. Heb je ontdekt dat je meer van vrouwen houdt dan van mannen. Misschien zijn je kinderen of kleinkinderen gescheiden. Misschien is je zoon of dochter bij je gekomen met de boodschap dat hij of zij homoseksueel is.

Zulke veranderingen in je sociale relaties, hebben een geweldige invloed op het ouder worden. Niet alleen hoe je je dat zelf misschien had gedroomd. Maar ook op de realiteit of je alleen of samen ouder wordt. Ook of je al of niet kleinkinderen zult hebben. En als je gescheiden bent, dan blijven er je leven lang misschien pijnlijke ontmoetingen en contacten met de ex-echtgenoot door of via je kinderen of kleinkinderen. Voorbeeld van een vriendin, als kinderen trouwen, bij elk huwelijksfeest, de verjaardag kind, of kleinkind is ze een paar dagen heel beroerd door het contact daarbij met haar ex-echtgenoot. Kun je niet altijd ontlopen. Het is in de ene streek anders dan de andere.

Onze werkgroep bestaat uit vrouwen, die bewust hebben meegedaan aan de veranderingen in de jaren zeventig. Dat heeft duidelijke consequenties. De samenstelling van de werkgroep bijvoorbeeld, is geen weerspiegeling van de samenleving. De burgerlijke staat van de vrouwen stemt niet overeen met het gemiddelde van de Nederlandse samenleving. Vijf van de negen vrouwen zijn gescheiden. Deze verhouding klopt evenmin met de cijfers van de kerkelijke instituten waarmee zij verbonden zijn of waren. Zes van de negen vrouwen hebben een lesbische dochter. Hoewel in onze samenleving nog te vaak dergelijke familierelaties verzwegen worden, is er in de werkgroep geen geheim van gemaakt. Want ons devies is: overleven door vriendinnen.

Het gebied kan nog meer worden uitgebreid, zoals met materiële tekorten bij het ouder worden. Ik wil me nu beperken tot de thema's die ik heb genoemd.

Vrouwen en ouder worden

Ik heb naast de enquête gezocht naar ervaringen, die in wetenschappelijk onderzoek zijn bestudeerd. Het gaat om het boek *Vrouwen en ouder worden* van Linda R. Gannon. Met als ondertitel: *de mythen overstijgen*. Het gaat om onderzoek, waarin vanuit verschillende invalshoeken het ouder worden van vrouwen wordt benaderd. Gannon wil in dat onderzoek aantonen, dat de economie van een bepaalde samenleving en de seksuele politiek veel meer invloed hebben op hoe je je in het ouder worden voelt, dan de biologie van vrouwen waaraan dit altijd wordt toegeschreven.

Ik wil dat toelichten: Het leven, dus de prestaties van vrouwen zou, is de algemene opvatting, bepaald worden door het feit dat ze vrouw is. Ze menstrueert, daarom is ze in het betaalde werk minder betrouwbaar dan mannen. Ze krijgt kinderen, daarom is ze niet geschikt om carrière te maken. Na haar zwangerschappen komt de overgang, waarmee ze jaren tobt. Alweer een periode om onbetrouwbaar te zijn voor werk buitenshuis. En dan is ze tenslotte te oud.

Die argumenten zijn altijd gebruikt om vrouwen binnenshuis te houden. Met altijd bedoel ik vooral de tijd na de industrialisatie. Toen mensen, na 1895 in ons land, in grote getale in fabrieken en op kantoren gingen werken. Dus aan het eind van het agrarisch tijdperk.

Toen vrouwen nog meehielpen op het land golden dit soort indelingen van vrouwenlevens niet, omdat gewoon alle *hands aan dek* moesten op een agrarisch of ander bedrijf.

Dus wat Gannon, de schrijfster van dit boek, zegt: de sociaal economische omstandigheden bepalen veel meer de manier waarop vrouwen ouder worden dan haar biologie, dan bedoelt ze daarmee dat de vraag naar arbeidskrachten die een samenleving nodig heeft, het leven van de vrouw bepaalt. Voorbeelden: Onderwijzeressen, oorlog, aantrekken van economie altijd een reden verzonnen om vrouwen te laten werken of weer naar huis te sturen. Het opheffen van allerlei vormen van sociale overheidszorg, bijvoorbeeld het opheffen van de Weduwen- en Wezenwet, de komst van de 1990 maatregel voor meisjes, de kinderopvang, de nabestaandenwet, de bijstandswet zijn voorbeelden waar de zorg voor vrouwen en kinderen werd omgezet van zorg, naar dwang. Dwang in de zin dat deze maatregelen gericht waren op de economie en geen rekening hielden met een overgang van een maatschappelijk patroon dat tijd nodig had om die veranderingen te integreren.

Wat wordt bedoeld met seksuele politiek? Het inspelen op de rol van vrouwen. De ene keer zat de anticonceptiepil in het ziekenfondspakket, bij een volgende wet ging hij er weer uit. Hetzelfde geldt voor discussies over kinderbijslag, de leeftijd van pensionering, het verschil in beloning van mannen en vrouwen.

Hoe zou onze maatschappij er hebben uitgezien als de invloed van de vrouwenbeweging er vanaf de jaren zeventig niet zou zijn geweest?

Linda Gannon gaat in haar onderzoek uit van een feministische benadering. Dat wil zeggen, dat ze al bij voorbaat kritiek heeft op de samenleving zoals die nu in elkaar zit. Bijvoorbeeld de traditionele rolpatronen waarop onze cultuur berust. En ten tweede dat ze tegelijkertijd de visie en de wensen en de invloed van vrouwen laat zien. Hoe vrouwen eigenlijk zouden willen leven.

Kun je weten hoe vrouwen willen leven?

Enerzijds: heel veel vrouwen passen zich aan de samenleving aan zoals deze zich aan haar voordoet. Toch zou je kunnen opmaken aan de manier waarop vrouwen over dingen praten, hoe ze werken, wat ze belangrijk vinden, dat dat andere dingen zijn dan de zaken die nu in de samenleving belangrijk gevonden worden.

Waarom ziet die wereld er dan nog niet anders uit? Vrouwen hebben nu toch genoeg rechten?

Omdat vrouwen nog steeds geen toegang hebben tot de plekken waar het beleid wordt gemaakt.

Hoe dat komt daar valt over te praten. Moeilijk toegang? Geen zin? Geen kansen omdat vrouwen zorgen en kinderen belangrijker vinden?

De vraag is: hoe lossen we dit met z'n allen op?

Zo zie je dat deze zaken invloed hebben op de manier waarop vrouwen ouder kunnen worden.

Gannon toont aan dat de invloed van seksisme tegenover vrouwen enerzijds, en hoe men over ouderen denkt anderzijds - vooral over oudere vrouwen -, dat die beide invloeden de voorwaarden beïnvloeden waaronder vrouwen ouder kunnen worden.

Seksisme

Wat betekent seksisme? Dat betekent dat mannen in het middelpunt van de belangstelling staan. Dat wil zeggen, dat de man de maatstaf is waarop beleid gemaakt wordt. Als er ergens in een regeling staat: mensen doen dit of dat, dan wordt er uitgegaan van het gedrag van mannen. Als er wensen van mensen naar voren komen in de samenleving ook dan zijn mannen het uitgangspunt.

Door de invloed van de vrouwenbeweging is er meer sekse specifiek onderzoek gekomen, maar het uitgangspunt is nog altijd de man. Vaak wordt er met dat sekse specifieke helemaal geen rekening gehouden. Dus in een androcentrische samenleving wordt het lichaam van de man, zijn gevoelens, zijn activiteiten, zijn houding, zijn interesses, zijn verlangens en zijn bezigheden genomen als uitgangspunt. Voor overheidsbeleid, voor wetenschappelijk onderzoek, voor het bouwen van winkels, structuur van het landschap, bouwen van wegen, aanleggen van havens, waar er woningen moeten komen. Het lichaam van de man is het uitgangspunt.

Voorbeeld: er kwamen commissies in gemeenten van vrouwen die advies mochten geven.

Gannon geeft nog een beperking aan het uitgangspunt. De man waarvan men uitgaat is wit, heteroseksueel, behoort tot de westerse samenleving en komt uit de middenklasse of de hogere klasse van die samenleving. Dus behalve dat vrouwen worden buitengesloten, worden in onze maatschappij ook homoseksuele mannen en mannen uit de lagere klassen buitengesloten. Daaraan kunnen we toevoegen lesbische vrouwen, die zijn niet eens met zo'n

standaard man getrouwd en de mannen-van-kleur. Mannen dus die zichtbaar niet aan die eisen voldoen van wit en westers. Vandaar dat er altijd een heel ongezond streven is van mannen uit de lagere klassen in onze maatschappij om te voldoen aan de eisen die de doorsnee man zou hebben. Die lagere klasse-mannen zijn vaak nog onderdrukkender tegenover hun vrouwen. Hun vrouwen moeten ook vaker meer voldoen aan rolpatronen om 'normaal' te lijken. Homoseksuele mannen hebben zich gelukkig een eigen wereld gecreëerd, maar ook zij ontkomen niet aan de eisen die de samenleving aan het stelt.

Het is duidelijk, dat die soort mannen die de standaard zijn waarnaar onze samenleving is ingericht, deze ook de macht hebben en de autoriteit, dat zij bepalen wat normaal is. Verwijzen naar normen en waarden.

Als je van deze standaard uitgaat, dan gedragen vrouwen - ik ga nu even terug naar vrouwen en laat de andere buitengesloten groepen rusten - zich dan 'normaal' als zij zich ondergeschikt en als een ander mens dan mannen opstellen. Een vrouw heeft geen mannenlichaam, zij kan zich dus niet net zo gedragen als hij, ze heeft niet dezelfde intelligentie, zij heeft andere wensen, zij heeft andere gevoelens, zij interesseert zich voor andere dingen en ze heeft andere taken. Dus met haar kun je geen rekening houden. Zij is niet de maatstaf. Kan dat ook niet zijn. En moet je wel rekening met haar houden - daar maakt de vrouwenbeweging de maatschappij nu op attent en steeds meer vrouwen laten zich horen -, dan is dat alleen maar lastig. Bijvoorbeeld bij onderwerpen als pensioenverandering en kinderoppas. Het gebeurt langzamerhand, maar pas na grote gevechten. En er is zogenaamd nooit geld voor.

De vraag is ook interessant waar vrouwen het geld van de samenleving aan zouden willen besteden en waar mannen dat nu aan uitgeven.

Hoe word je ouder?

Bij de vraag aan vrouwen: hoe word je ouder, is van essentieel belang hoe onze samenleving is ingericht. Hoe kun je zorgeloos ouder worden als jij altijd financieel afhankelijk bent geweest van het inkomen van een echtgenoot? Als je echtgenoot voldoet aan die standaardman, dan heb je tot nu toe niet te klagen. Maar als jij je abnormaal bent gaan gedragen: bijvoorbeeld als je bent gescheiden om welke reden dan ook, dan is je financiële situatie bij het ouder worden slecht.

Als je heel lang last hebt- gehad - van overgangsklachten, dan voldoe je niet aan het 'normale' beeld van de leuke vrouw die we zien op de reclamespotjes van bijvoorbeeld de Nederlandse Spoorwegen, de vrouw die met haar knappe grijzende gepensioneerde echtgenoot, verliefd en jeugdig met hem door Nederland toert, fietst en wandelt met **vlotte** jeugdige kleding aan. Die spotjes zijn standaard: man en vrouw. Waar zijn de lesbische en homo stellen? De vrouw altijd jonger dan de echtgenoot, liefst een aardig stukje jonger. Let maar eens op hoe de standaardreclame voor ouder worden er uit ziet. Nooit een bus vol grijze, permanenthoofden met bloemetjesjurken; ook al zo'n discriminerende algemeenheid voor bepaalde oudere vrouwen. Dat beeld is niet aantrekkelijk om te laten zien. Waarom zijn er zoveel van zulke vrouwen in onze maatschappij en binnen de bejaardentehuizen? Omdat die zo muisgrijs geworden zijn door hun inspanningen om te voldoen aan het zogenaamde 'normale' patroon.

Onze opgave is dan ook, nadenkend over ‘hoe wil ik gezond ouder worden’: hoe ga ik zo om met mijn persoonlijke levenservaringen op het vlak van welzijn, sociaal netwerk en materiële situatie, dat mijn ouder worden in het teken staat van wijsheid en eigen spiritualiteit?